

QASHQADARYO VOHASI BXSR TARKIBIDA: ISTIQLOLCHILIK HARAKATLARI (1920–1924)

Raimov Dilshod Haitmurod o'g'li

Axborot texnologiyalari va menejment

universiteti 2-kurs magistranti

E-mail: dilshodraimov809@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada 1920–1924-yillarda Qashqadaryo vohasining Buxoro Xalq Sovet Respublikasi (BXSR) tarkibidagi siyosiy, ijtimoiy va harbiy holati hamda vohada yuz bergan istiqloolchilik harakatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda sovet hokimiyatining o'rnatilishi, mahalliy aholining unga munosabati, milliy ozodlik uchun kurashgan qo'rboshilar faoliyati va istiqloolchilik harakatlarining tarixiy ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, ushbu harakatlarning mintaqa taraqqiyoti hamda milliy davlatchilik g'oyalarining shakllanishidagi o'rni ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Qashqadaryo vohasi, BXSR, istiqloolchilik harakati, milliy ozodlik kurashi, qo'rboshilar, sovet hokimiyati, Buxoro, Qarshi, Shahrisabz, tarix.

XX asrning dastlabki choragi Turkiston va Buxoro hududlari tarixida murakkab siyosiy jarayonlar bilan tavsiflanadi. 1920-yilda Buxoro amirligining tugatilishi va uning o'rnida Buxoro Xalq Sovet Respublikasining tashkil topishi mintaqadagi siyosiy vaziyatni tubdan o'zgartirdi. Biroq yangi hokimiyatning o'rnatilishi barcha hududlarda bir xil qabul qilinmadi. Ayniqsa, Qashqadaryo vohasida sovet siyosatiga qarshi kuchli qarshilik harakatlari yuzaga keldi.

Mahalliy aholi orasida milliy qadriyatlar, diniy an'analar va mustaqillik g'oyalarini saqlab qolish istagi kuchli bo'lib, bu omillar istiqloolchilik harakatlarining vujudga kelishida muhim rol o'ynadi. Shu sababli 1920–1924-yillar davomida Qashqadaryo vohasi sovet hokimiyati va milliy ozodlik tarafdorlari o'rtasidagi kurashlarning asosiy markazlaridan biriga aylandi.

1920-yilda Buxoro amirligi ag'darilgach, BXSR tarkibiga kirgan hududlarda yangi siyosiy boshqaruv tizimi joriy etila boshlandi. Biroq Qashqadaryo vohasida sovet hokimiyatining ta'siri dastlab zaif bo'lib, tog'li va chekka hududlarda mahalliy kuchlar o'z mavqelarini saqlab qolishga harakat qildilar. Qarshi, Shahrisabz, Kitob, Yakkabog' va G'uzor atrofidagi hududlarda sovet hokimiyatiga qarshi norozilik kayfiyatlari keng tarqaldi.

Istiqloolchilik harakatining yuzaga kelishiga bir qator omillar sabab bo'ldi. Avvalo, mahalliy aholining yangi siyosiy tuzumga nisbatan ishonchsizligi, iqtisodiy qiyinchiliklarning kuchayishi va diniy qadriyatlarga bosim o'tkazilishi norozilik kayfiyatlarini kuchaytirdi. Bundan tashqari, markaziy hokimiyat tomonidan olib

borilgan siyosatning mahalliy sharoitlarni yetarlicha hisobga olmasligi ham qarshilik harakatlarining kengayishiga olib keldi.

Qashqadaryo vohasidagi istiqlolchilik harakatlarida turli qo'rboshilar faol ishtirok etdilar. Ular mahalliy aholi orasida katta obro'ga ega bo'lib, sovet qo'shinlariga qarshi kurashni tashkil etishda muhim rol o'ynadilar. Harakat ishtirokchilari o'z faoliyatlarini milliy mustaqillikni tiklash, an'anaviy boshqaruv tizimini saqlab qolish va mahalliy aholi manfaatlarini himoya qilish bilan izohlashgan. 1921–1923-yillarda vohada qurolli to'qnashuvlar soni ortib bordi. Istiqlolchilar tog'li va qiyin o'tish mumkin bo'lgan hududlardan foydalanib, sovet harbiy qismlariga qarshi kurash olib bordilar. Ayrim hududlarda ular vaqtincha ustunlikka ham erishgan bo'lsalar-da, sovet qo'shinlarining son va texnik jihatdan ustunligi harakatning imkoniyatlarini cheklab qo'ydi.

Sovet hokimiyati istiqlolchilik harakatlarini bostirish uchun harbiy choralar bilan bir qatorda siyosiy va iqtisodiy usullardan ham foydalandi. Mahalliy aholi bilan ishlash, yangi ma'muriy tizimni shakllantirish va ayrim iqtisodiy imtiyozlarni joriy etish orqali qarshilik harakatlarining ijtimoiy tayanchini zaiflashtirishga harakat qilindi. Natijada 1924-yilga kelib Qashqadaryo vohasidagi yirik istiqlolchilik markazlari bosqichma-bosqich tugatildi. Istiqlolchilik harakatlari faqat qurolli kurash sifatida emas, balki xalqning ozodlik va mustaqillik haqidagi qarashlarining ifodasi sifatida ham tarixda muhim o'rin egallaydi. Ushbu harakatlar mahalliy aholining siyosiy faolligini oshirdi va milliy o'zlikni anglash jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, 1920–1924-yillarda Qashqadaryo vohasida yuz bergan istiqlolchilik harakatlari mintaqa tarixining muhim sahifalaridan biridir. Ushbu harakatlar sovet hokimiyatining o'rnatilishiga qarshi mahalliy aholining munosabatini aks ettirgan bo'lib, milliy ozodlik va mustaqillik g'oyalari bilan chambarchas bog'liq edi. Harakatlar harbiy jihatdan mag'lubiyatga uchragan bo'lsa-da, ular xalqning erkinlikka intilishi, milliy qadriyatlarni saqlab qolish istagi va davlatchilik an'analarga sodiqligini namoyon etdi. Bugungi kunda istiqlolchilik harakatlarini xolis va ilmiy asosda o'rganish O'zbekiston tarixining murakkab davrlarini chuqur anglashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rajabov Q. Buxoro Xalq Sovet Respublikasi tarixi. – Toshkent: Fan, 2019.
2. Hayit B. Turkiston XX asrda. – Toshkent: Sharq, 2014.
3. Usmonov Q., Sodiqov M. O'zbekiston tarixi. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021.
4. Rajabov Q. Istiqlolchilik harakati: mohiyati va tarixiy ahamiyati. – Toshkent, 2018.
5. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Tarix instituti. O'zbekistonning yangi tarixi. 2-kitob. – Toshkent: Sharq, 2000.
6. Ahmedov B. Buxoro tarixi va tarixnavisligi. – Toshkent: Universitet, 2017.